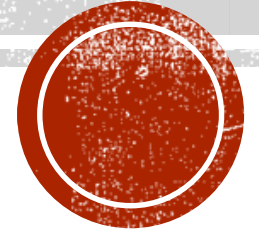

ULUSLARARASI ÖRGÜTLER

2. HAFTA

Doç. Dr. Erdem DENK

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- 19. yüzyıl, belki de 16. yüzyıldan sonra yakın tarihin en önemli dönüşüm ve hatta kırılma dönemidir. En başta, 19. yüzyıl itibariyle tek tek merkezi/ulus(al) devletleri aşan şekilde artan iktisadi, ticari, siyasi ve kültürel temaslar uluslararası ilişkiler sisteminin önemli ölçüde derinleşmesine ve griftleşmesine neden olmuştur. Buysa devletler arası temasların geleneksel diplomatik ilişkiler yoluyla yürütülmesinin her durumda istenir ya da mümkün olmadığı anlamına gelmektedir. Zira diplomatik ilişkiler, nihayetinde sadece ilgili taraflar arasında yerleşik kurallar çerçevesinde yürütülen temas biçimidir. Oysa “uluslararasılaşan” sistemin geleneksel diplomatik ilişki biçimlerinin dışında özellikle de tüm sistemi etkileme kapasitesi olan uyuşmazlık ve savaşları düzenleyen farklı mekanizmalar gerektirdiği kabul görmeye başlamıştır. Temel uluslararası sorunların ele alınması için çoktarafli ve süreklilik taşıyan “evrensel” bir kurumsal yapıya ihtiyaç olduğu yönündeki bu vurgu da, kimi özel yetkileri de olan “tarafsız” ve “düzenleyici” bir kurum ya da platform fikrini gündeme getirmiştir.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- Diplomatik/resmi gerekçelerin temelinde yatan sistemik dönüşümler ve sorunlar bulunmaktadır. Yükselen endüstriyel kapitalizm ve bununla ilişkisi yadsınamaz olan emperyalizm dönemi, özellikle Avrupa siyasetiyle diplomasisinde ciddi çekişmelere neden olmuştur. Bir yandan 1648'den itibaren resmen uygulanmaya başlayan İmparatorluklar yerine merkezi/ulus(al) devletler şeklinde örgütlenme büyük ölçüde yaygınlaşmış ve benimsenmiş, bir yandan da emperyal yayılma ve parselleme savaşları hız kazanmıştır. Bu “rekabet” ortamı, paylaşılan coğrafyalarda yol açtığı sorunlara ilaveten, özellikle Avrupa içinde de güç mücadelesini körüklemiştir.
- Antlaşmalar ya da konferanslar yoluyla emperyal gerilimlerin bir ölçüde de olsa dindirildiği açıktır. Bu çerçevede, (uluslararası) piyasa ve pazar temelli üretim ve ticaret mantığıyla çalışan endüstriyel kapitalizm, tek tek bağımsız devletleri ve hatta kıtaları aşan bir “barış/statüko” ortamına ve gevşek de olsa kimi uluslararası iktisadi ilkelere ihtiyaç duymaktadır.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- Ulusal ve uluslararası düzeyde belirli bir siyasi ve iktisadi statüko/barış kurulmalı, asgari müşterekler belirlenmeli, istikrarlı ve düzenli bir piyasa/pazar işleyişinin mümkün olacağı bir uluslararası ilişkiler sistemi inşa edilmelidir.
- Devletler arasında işleyen sağlıklı, istikrarlı ve hatta kurumsal mekanizmalara ihtiyaç olduğu ve hatta bu türden mekanizmaların mevcut statüko/barış ortamına tehdit oluşturulmasına izin vermeyecek şekilde kurgulanması gerektiği de açıktır.
- 16. yüzyılın devlet temelli merkantilist anlayışını ikame eden ve emperyal imkanlarla kurulan 19. yüzyılın uluslararası liberal ekonomi yaklaşımının parçası olan devletler açısından bir “statüko” hedefi esastır.
- Özetle, bu dönemde bir “işbirliği” yani “barış” ve düzenleme gerekliliği doğmuştur.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- Bir yandan temel dinamikleri çok köklü değişikliklere uğramasa da uluslararası ilişkiler sistemi dönüşmekte, diğer yandaysa uluslararası ekonomik/emperyal rekabetin geldiği nokta savaş potansiyelleri barındırmaktadır.
- Birinci Dünya Savaşı olarak anılan savaşların tam da bu ortamda cereyan ettiği açıktır.
- Bir yanda kendileri açısından emperyal yayılma dönemlerini belirli derecelerde sürdüren yani kurdukları ulusal ve uluslararası statükolarını koruma derdindeki Avrupalı devletler, diğer yandaysa kendi lehlerine bir statüko yaratmaya çalışan devletler vardır. Zaten bu ortamda gündeme gelen düzenleyici bir “üst” bir otorite yani “dünya hükümeti” kurulması önerisi, özellikle “statüko karşıtı” devletlerin mağup edilmesiyle daha ciddi şekilde tartışılır olacaktır.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- Bir anlamda eski statükonun da yeni önerinin de dışında olan bu yaklaşım, yeni statükonun/barışın serbest ve açık ticaretin sağlanması gibi kaygılar çerçevesinde şekillendirilmesini önermektedir. Özellikle diplomatik çevrelerde etkin kimi “teknokratik” siyasetçiler tarafından “emperyal çıkarlarla rekabetin bir kenara bırakılması” ve “herkesin yararına olacak yeni bir uluslararası denge ve statükonun yaratılması” gerekçesiyle gündeme getirilen bu yönde görüşlerin hayata geçirilmesi için devletlerin desteğine ihtiyaç olduğuyorsa açıktır.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

- Savaş sonrasında imzalanacak “barış antlaşmaları” için toplanan ve birçok açıdan önem taşıyan Paris Barış Konferansı, bu bağlamda da önemli bir göstergedir. Konferans sırasında yapılan toplantıların, görüşmelerin ve pazarlıkların merkezinde beş “büyük” galip devletin (ABD, Fransa, İngiltere, İtalya ve Japonya) ikişer temsilcisinden oluşan **Onlar Komitesi** yer almıştır. Bir anlamda “diplomatik mutfak” işlevi gören bu yapı, esaslı tüm konularda alınacak kararların ve yapılacak düzenlemelerin hazırlayıcısı olmuştur. Böylece “beş büyük” devlet, mağluplara ve hatta müttefiklerine kendi koşullarını dayatmıştır. Nitekim en çok Almanya’yla imzalanan Versay Antlaşması üzerinden bilindiği ve tartışıldığı üzere, ağır koşullar içeren rövanşist “barış antlaşmaları”, savaş sonrası dönemin dünya politikasını çok önemli ölçüde etkilemiştir.

ULUSLARARASI ÖRGÜTLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Savaşı resmen bitiren barış antlaşmalarıyla birlikte ilk küresel iddialı uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin kurulmasının da büyük galip devletler tarafından diğer devletlere dayatılmış, dikte edilmiş olmasıdır. Daha da önemlisi, dikte edilen antlaşmalara taraf olan mağlup devletler, kendi imzalarıyla kurulan Milletler Cemiyeti'nin kurucu üyesi olamamış ve ancak “cezaları bitince” yani sonradan örgüte üyelik başvurusunda bulunabilmişlerdir. İlk küresel iddialı uluslararası örgüt olan Milletler Cemiyeti'nin temsil kapasitesini sorunlu yapan bu durumu daha da perçinleyense, savaşta “tarafsız” kalan devletlerin de Milletler Cemiyeti sistemine kurucu olarak kabul edilmemesidir. Gerçi iki ay içerisinde üyelik başvurusu yapabilecekleri açıklanan bu devletlerden örgüte daha sonradan üye olanlar olmuştur. Ancak MC, daha önce vurgulandığı gibi hukuksal anlamda olmasa da psikolojik anlamda önemli olan kurucu üyeliğin sadece galiplere ve kimi mütteliklerine açık olduğunu göstererek daha başlangıçta kendi iddiasıyla çelişen bir uygulamaya imza atmıştır. Öte yandan, böylesi bir örgütün kurulması fikrini Başkan Wilson'ın ağzından ilk kez dile getiren ve tüm hazırlık çalışmalarında başrollerden birini oynayan ABD'nin yönetim değişikliği ve iç tartışmaların da etkisiyle Versay Antlaşması'nı onaylamaması, Milletler Cemiyeti'nin daha başlangıçta karşılaştığı bir diğer sorun olmuştur. Zira bu, “beş büyük galip devlet”e özel ayrıcalıklar sağlayan sistemin öngörüldüğü biçimde uygulanamaması anlamına gelecektir.

